

Panium - Juróomeléele juróom

Sàcci sa ñu bokk: Yékkatiwum Room ak réeram ci Kàddug Yàlla gu wax lu nara xew

Jeff Pippenger

2025-03-05

Téereb Daniel mi dafay ubbi nettali waxin yu yeesal xel ci yoon-u yégle yu diis, di jaxas benn pexe bu jiitu ci dellusi ak yaatal, buy daw ci biir ay visionsam, dale ci xët wu 2 ak nataal baat yu metal, ba ci xarey buur yu lëj te leeradi ci xët wu 11. Ci biir taxawaayu melokaan bii, ab liir bu am doole feeñ na: Xareb Actium ci atum 31 BC, mi mujje ci ngëmblañu Misra ci 30 BC, taxaw na ni mooy matal gu am solo bu Daniel 11:25, 26, di fàttali bëgg-bëggu njàlbéenug Room bu pagan te muy tàmbalee nguuram gu 360 at.

Daniel 11 di tàmbalee ak jóg ak daanu ay nguur-nguur yi toppoon dee gu Alexandre le Grand ci atum 323 BC. Waaye, ci benn 14, am na soppi. Wër 200 BC, ba Antiochus III (Magnus) di waajal xareb Panium ngir xeex ak buuru xale bi, Ptolemy V, Room dugg na ci, du ni seetaan rekk, waaye ni “saaykat yi bokk ci sa nit ñi.” Ndaxte dafa yéem ci wóor meññug dugub Éjjipt bi ci biir jaxasoo gu Helleniste gi, Room won na dooleem ci biir Ñaareelu Xareb Macedoine (200–197 BC), te mu teg seen bu njëkk ngir wàll wu yonent bi.

Nguurug Room ci kaw Yawut yi

Bu jàll na ci atum 63 B.K., te benn matalug kàddu bi nekk na ci saar 16 bi, bi Pompee song Yérusalem, dugge ca Bérab bu Gëna Sell ba, te dogal nguurug Room ci kaw “réew mi tedd te màgg.” Bés boobu ba, saar yi 17 ba 22 di toppante ay nit ñu bokk Room: xarey Pompee ci penku, njàlag yi Yulius Seesar am ak dee ba ñu ko rey ci atum 44 B.K., nguuru Ogüst Seesar gu dajale wërsëg (ni ñu ko waxe ci Luug 2:1) te jeex ci 14 A.D., ak Tibéeriyus miy saytu ngir bàmmeel Almasi bi ci atum 31 A.D., ba “kilifag kóllëre bi” dammeeku. Rëdd wu yégle bi jóge ci Pompee ca Yérusalem ba agsi ci Tit ca Yérusalem ci 70 A.D., moo wone rëdd wi nguurug Room jaaroon ngir noot askanu Yàlla.

Dale ko ca njëkkë jëfandikukat bu Room a desecrer kër Yàlla ba ca mujj ga, bi njëkkë jëfandikukat bu Room yakk kër Yàlla, mooy joxe màndarga Alfa ak Omega. Dale ci desecration te mujje ci yàq, rëddoowu taarix bi itam dafay ëmb desecration ak yàqu Ki waxoon ci boppam ne: “Yàqleen kër gii, te ci ñetti fan dinaa ko dekkal.” Dëgg dafa sosoo ci njëkk, fukk ak ñettelu ak mujjeel araf ci alfabetu Ebrë, te rëddoo bi tambalee ak Pompey te mujje ak Titus dafay ëmb yeneen yàqu kër Yàlla ci digg, bi ñu tegtal ci biir jeexitalu ñetti bant, yi ñu taxawaloon ca diggu ayu-bés ba gën a digg, bi Kirist doon ñëw dëggal kóllëre gi. Aaya yi juróom benn ba ñaar-fukk ak ñaar dafañu tegtal rëddoo bu yonent buy yëngu ànd ak màndargay dëgg. Am na ay rëddoo yu yonent yu am solo ci biir taarix bi aaya yooyu di tegtal, waaye mbir mi gën a mag ci rëddoo bi mooy nguurug Room ci kaw Yawut ya.

Kuréeel ak Kóllère yi

Saar 23 “jélal ak yaatal” ci dellu gannaaw ba ca at 161–158 BC, ba Yawut ya nekk ci suufu Yudaa Makkabees defee benn liggéeyu kóllère ak Room (1 Makkabee 8). Loolu feeñal na pexe bu gaarañu Room ci tabax nguuram—daan jël ndam jaarale ko ci kóllère yi ak borkandoo yi, te loolu moom dafa wuute ak anam yi ko jiitu woon. Saar 24 moo tej wàll wii, ci wax ne Room dina “xayma ay pexeem jëm ci kaw kër yu dëgër yi, sax ab diir.”

Te gannaaw kóllère ga ñu def ak moom, dina jëf ay naxari; ndaxte dina yéeg, te dina am doole ak ay nit yu néew. Dina dugg ci jàmm sax ci kaw bérab yi gën a naat ci diiwaan ba; te dina def li ay baayam deful woon, walla ay maam yaatu baayam deful woon; dina tas ci seen biir alal ju ñu nangu, ak yàqute, ak barele: waaw, dina xalaat ay pexeem ci kaw tata yu dëgër ya, ba ab diir. Daniel 11:23, 24.

Ab jamonooyat gi

Baate bi ñuy tekki ne “against” man naa ko xam ni mooy baat bi “from”. Room dañuy yéggle seen pexe yi “from”. Baat bi “from” ci kàddu gi di joxe xalaat ne dëkk bu Room mooy xol bu politig ak bu xarey nguur gi, te moo doon ndombo ba nguur gi di tàmbalee ay pexeem. “Waxtu” wi, ci waxu yonent bi, mooy 360 at, di tàmbalee ba Egypt daanu ci 30 BC gannaaw Actium, te di jeex ci atum 330 ba Constantine bàyyi Room ngir Constantinople.

Aaya 25 ak 26 di jëm ci Actium boppam.

Te moom dooleem ak fitam diirub buur bu bëj-gànnar ak mbooloo mu réy; te buur bu bëj-gànnar dina taxawu ngir xare ak mbooloo mu réy lool te am kàttan; waaye du taxaw, ndaxte dinañu fexe pexe yi ci moom. Waaw, ñi di lekk ci cërab ay lekkam dinañu ko yàq, te mbooloom dina daldi jébbalu mel ni ndox mu daw; te ñu bare dinañu daanu, dee ci xare. Daniel 11:25, 26.

Ci atum 31 ba ñew-Krist, Oktawiyen, mi ngi tegu ci Room ne mooy “buur bi bëj-gànnar,” dajale na ay xareem ngir song Misraam bu Keleopaatar, “buur bi bëj-saalum,” ci benn xeexu gaal yu mag te am solo lool. “Ndami xare bu réy lool te am doole” bu Antoni ak Keleopaatar daanu na, ndax “pexe” yu am xeetu xel la ko daan (taktig yu Agrippa), ak wóoral yu ñaaw—dëbbi-génn yu bork naxari Antoni ak dellu-gannaawg xare gu Keleopaatar ci diggu xeex bi. Ci atum 30 ba ñew-Krist, Misraam nekkoon na di porowaasu Room, te loolu tàmbalee nguurug Room gu bork ci bañu-yàlla te kenn du ko xeeb. Diggante jamonoju 360 at yii, dale ca 30 ba ñew-Krist ba 330, mēngoo na ak kàttanu Room gu kawe, gu dal ci kër gu njëkk ga muy dooleem, ba keroog Kóstantanñ soppiwoon, ba “daane” kër googu, ni Danyeel 8:11 waxe.

Waaw, mu màggal boppam ba ca Kilifag mbooloom xare ba, te ci moom saraxu bis bu nekk nekk nekk ñu ko dindi, te barabam bu sell bi ñu daan ko. Daniel 8:11.

Ba Konstantin sànnée dëkku Room ngir dëkku Konstantinopol, mu bàyyi ci dëkku Room ab bérab bu doole nekkul kenn, te loolu ubbi yoonu ngir kilifteg baamtu gi jël toogu ndiggël, mi dëkku Room di melal. Jëf jooju matal na aaya ñaareelu Kàddug Yàlla 13.

Rabu ma ma gisoon nag mel ni leopard, te ay tɔ̀nkam ya mel ni ayu-bear, te gémmiñam ya mel ni gémmiñam lion; te dragon bi may ko dooleem, ak toogu baayam, ak sañ-sañ bu mag.
Njálbéen ga 13:2.

Ci Daniel 8, am naariy Hebre yooyu ñaari baat yu wuute, te ñépp ñi di leen tekki ne “sanctuary,” ñoo tax ba nettali bu nekk ci mbirum sanctuary bi nekk ci téereb Daniel feeñ. Téereb Daniel dafay wone xare bu nekk diggante Almasi bi ak Seytaane, ni ko ñu misaale ci ay wutuwu àdduna yu teewal Almasi ak Seytaane. Babilon, mi di wutuwu àdduna wu Seytaane, dafay nangu Yerusalem ci ubiteg Daniel, te Yerusalem dafay nangu Babilon ci aaya juróom-ñeent-fukk ak juróom ci saar 11. Nguur yi ñu teewal ci dëkku Yerusalem ak dëkku Babilon ñooy “sanctuaries of strength.” Dëkku Babilon ak Yerusalem ñépp ñoo di sanctuaries of strength, te kenn ku nekk am na kërám-jaamu bu nekk ci biiram dëkk bi. Kër-yàlla Pantheon mi nekk na ci dëkku Room, te kër gi nekk Yerusalem mooy moroomam ci nettalib yonent bi. Babilon ak dëkku Room ay naxu lañu ci Yerusalem.

Ci Daniel 8, ñaari baat yu Hébreu yi mooy “miqdash” ci sàcc 11, fa ndaw bënn bi (Room gu bokkoon ci ñaawteef) di sànni suuf “berabu sàmmuwaayam” (dëkkub Room), bi Constantine toxalee ko ca 330. Baneen baat bi mooy “qodesh” ci sàcc 13 ak 14, fa sàmmuwaayu Yàlla di xaar sellal ginnaaw 2300 fan. Doonte ne ñaari baat yi ñépp dañu leen tekki ni sàmmuwaay, “miqdash” man naa tegu ci tataaru Yàlla walla ci tataaru yéefeer, waaye “qodesh” ci Biibël bi, dees na ko jëfandikoo rekk ngir tegu ci sàmmuwaayu Yàlla.

Ci Daniel 11:31, “bérab bu sell” bi (dëkkub Room) dañu ko sosol yàq, bi barbar ya ak Vandal yi indi xare ci dëkkub Room. “Loxo yi” yi nekk ci wax ji tàmbalee nañu ak Clovis ci atum 496 te wéy ba kerañu pap Rooma gëna kawé lool ci 538, ba ñu génnee Ostrogoth yi ci dëkk bi.

Rëddo yëgleg bu jëm ci Actium dafay yàgg ba weesu 330. “Gaal yu Chittim” yi ci sarax 30 mi ngi jëfandikoo ngir tekki Vandales yi ci suufu njiitu Genseric, ñoom ñi tasoon Rooma ci atum 455, te loolu mooy mandarga yàqug Rooma gu sowwu. Gannaaw loolu, Rooma bu Paapal mi ngi yéeg, di nguur dale ci 538 ba 1798; muy 1260 at ba kerceen na Généraal Berthier bu Napoleon doon, mi joxe “gaaw gi rey” gi, bi mu jàppée Pius VI. 360 at yu Rooma buy jaamu xonq, dale ci 30 BC ba 330, dañuy mel ni 1260 at yu Rooma bu Paapal, te kenn ku nekk ci ñoom ñaar tambalee na bu ñetteelu tere bi (Égypte, Ostrogoths) daanee.

“Buur Běj-gànnar” bu jamono jii feeñ na ci aaya 40. Ci atum 1989, paapas bi, booñee ci kumpa ak États-Unis bu Reagan (miisalees ko ak wotor yi, gaal yi, ak boroom fas yi), dafa daane URSS, moom “buur Běj-saalum” bi (ateïs/Kominiis). Aaya 41 wone ne paapas bi dafa not “réew mi tedd te màgg” — jëfandikoo États-Unis bu Protestan ngir soppi ko muy États-Unis bu Katolik — fekk aaya yi 42 ak 43 di jëfandikoo Égypte ngir tegal Mboolloom Xeeti Àddina yi, mi jébbalu ci benn booloo bu ñetti cér yu ànd, mooy Mboolloom Xeeti Àddina yi (nagaas bi), Vatikaa (rab wi), ak États-Unis (yonent bu fen bi), di jiite àddina si ba Armageddon. Aaya 45 yëgle na mujjug kàttan googu, “te kenn du ko dimbali,” ñagaam bi wér ci aaya 41, waaye àtteem tēj na ci aaya 45.

Aktiyom ci atum 31 jiitu Kirist ci gannaaw mooy xooluwaayu aaya 25 ak 26, di tàmbalee nguuru Roomu bu 360 at, jógé ci dëkkal-bu-ñu-ko-dëgërale. Ak aaya fukk ak ñeent wéy ci mel ni artu,

nettali Roomu bu bokk ci ngëmadi xeer ma jógé ci aaya fukk ak juróom-benn ba ca soppeeku ba papal Roomu ci aaya fanweeri-benn, mooy sàrtu wéppu Roomu bu bokk ci jaamono jëmm. Sàrtu woowu xaaj na ci ñetti cér. Aaya fukk ak juróom-benn ba ñaar-fukk ak ñaar mooy sàrtu nguurug Roomu ci kaw Israayil gu yàgg. Aaya ñaar-fukk ak ñett ak ñaar-fukk ak ñeent mooy wone liggéeyu tabax mbooloom nguur gi Roomu doon jëfandikoo, bi muy noot ci jaarale ko ci kóllère ak déggoo yu ànd ak kàttanu xare. Aaya ñaar-fukk ak ñeent ba ca mujj ga nekk ci aaya fanweeri-benn mooy sàrtu ñaar-weri xaaj buy tegtal jamono ju Roomu yékkati boppam, te loolu topp na ko mběj.

“Waxtu wi ñu tëral” mooy jeexitalu ñetti téeméeri at ak juróom-benn-fukk at yi ci atum 330. Aaya ñaar-fukk ak juróom-ñari ba ca mujj ga ci aaya juróom-benn-fukk ak benn, biy xamle kañ la dooley paapal, bi ñuy tekki ne mooy ñaawteef ga tax ngállankat bi, teggoon ko ci gangune gi ci atum 538, mooy jaar-jaaru Roomu pagan ci wër-gu-yaramu jamono jooju bu ñetti téeméeri at ak juróom-benn-fukk at yu nguur gu kawe, te gannaaw loolu ñaar téeméeri at ak juróom-ñaar-fukk ak juróom-ñeent at yu suufe gu yokk-yookk.

Kon nag “waxtu” wu nekk ci sarax 24 tàmbalee na ci atum 31 BC, bi ñu yokkee buur bu bëj-gànnar ci suufam buur bu bëj-saalum, te mu jeex ci atum 330, bi buur bu bëj-saalum xaroo ci penku ak sowu. Dalee ci 330 ba ci 538, Room bu bokk ci ngëm-xamadiy ga di tas ndànk-ndànk. Njàngale yu ñu wax ci yonent yi, yu jëm ci benn-benn jéego yu àjjëgg Room bu bokk ci ngëm-xamadiy ga, mooy takkaayi yonent yi yu may taalibé yonent bi xam Kàddug Yàlla gu yonent. Ci matug li sarax 14 bu Daniel 11 wax, Room tabax na peeñ gi, te benn ci yoon yi mu ko defe mooy jaar ci wàccam. Sarax bi nee na: “itam sàcc yi ci sa xeet dinañu yékkati seen bopp ngir tabax peeñ gi; waaye dinañu daanu.”

Ba ñuy song tëdd Room ak gaal yi yu Chittim, te gannaaw loolu mu jëfandikoo bëj-gànnar, nekkuwoon na ni yenn ci ña njëkk walla ña mujj; ndaxte li dale fii jëm kanam mooy wone ñàkkug kàttanu Room. Ñeenti buum yu njëkk ci juróom-ñari buum yi nekk ci Kàddug wax ju Yàlla bi ci Peñc mi, ca saar 8, dañuy melal bu wér ñeenti réew yu mag yi tax mujjal Room gu Sowwu gi ba ci atum 476. Gis-gis bi daldi taxaw ba sañ-sañ yi ci sa nit ñi yékkati seen bopp te daanu. Gis-gis gu yonent bi dañu ko nettali ci cërüb mbějjeefu Room. Room gu sowwu, gu bokk ci jaamono ju bokkoon ak xërëm-yàlla, daanu na diggante 330 ak 538. Room gu paapal daanu na ci 1798. Ci jaar-jaari buum bu juróomeel ak bu juróom-benn bi, Room gu Penku gi daanu na ci loxoy Turki yi bokk ci Otomaan yi ci 1453. Ñetti mbějjeef yooyu bokk nañu ci gis-gis bi ñuy taxawal ci sañ-sañ yi ci sa nit ñi.

Aaya bi wax ne: «itam saaykat yi ci sa askan wi dinañu yékkati seen bopp ngir taxawal peeñ mi; waaye dinañu daanu.» Lii dale na ci 31 kanam juddug Almasi ba 330, bi Room bu pagan “yékkati seen bopp” ci seeni nguur gu kawe ci àddina si. Dale na ci 330 ba 538, Room bu pagan daanu ngir waajal nit ku bàkkaar bi, ngir mu toog ci kër Yàlla gi, di yégle ne mooy Yàlla. Dale na ci 538 ba 1798, kàttanu paap bi “yékkati seen bopp,” te ci 1798 ñu daanu. Dale na ci 31 kanam juddug Almasi ba 330, Room gu sowwu gi “yékkati” ne mooy digg-bëj-gànnaru nguurug Room; te dale na ci 330 ba 476, mu daanu. Ci 330, Kostanten yékkati na ne Konstantinobal mooy digg-bëj-gànnaru Room gu penku; te ci 1453, Room gu penku daanu na. Jamonoy wone yu wuute yi ci Room, kenn ku nekk am na ab jamono bi Room di yékkati boppam, topp ci ab jamono buy

wone ngir mu daanu, ndaxte “saaykat yi ci sa askan wi dinañu yékkati seen bopp ngir taxawal peen mi; waaye dinañu daanu.”

Baatu Ebraayik bi ñu tekkee “sàcckat” moo gën a dëpp ci “dagckat,” ndaxte moomu moo gëna jege ci njariñu gëna njëkk bu root bi—jógi ci dagg jaar walla tasare—te du ci lu dal rekk ci “sàcckat” (li di tekki sàcc). Baat bi di xamle ñiy tas ketug diggante yi, yoon yi, walla kóllëre yi, waaye du rekk ñiy sàcc alal. Room mooy dagckat bi ci kàdduyontey Biibël, doonte ñu ko tekkee “sàcckat” ci aaya fukk ak ñeent ba. Ci Daniel saar ñaar, Room mooy nguur gu weñ, te gannaaw gi ci saar juróom-ñaari, rab wu ñenteel bi itam Room la.

Gannaaw loolu ma gis ci maam-yëg yi ci guddi, te xool-leen, juróom-ñeenteel rab wi feeñ na, di lu tiitlu, di lu ragal, te am kàttan lool; te amoon na baat yu mag yu weñ gu ñu defare ak fer. Mu daan lekk, di dammat ay xaaj, te di note lu des ak tànkam; te wuutewoon na ak bépp rab wi ko jiitu woon; te amoon na fukki wér. Daniel 7:7.

Rabbaare ñenteel gi — mooy Room — am na bakk yu “weñ”, ndaxte mooy benn ñenteel bu ñeenteel bi teeréwoon ci sarax bu ñaareelu xaaj ba, mu mel ni weñ. Ci wax juróom-ñaareel bi, ñenteel bu ñeenteel bu Room bi “damm ay cëram”, te bu muy damm ay cëram, mu “rëcc li des ak tànkam yi”. Ñenteel bu Room bi mooy nguur gu weñ, te mbirum damm ay cëram ak rëcc li des dafay tegtal jëfub fitnaal. Fitnaal bi ñu indi woon ci Israyil gu yàgg ga doon na “mandarga”.

Te itam itam mboolem yooyu yépp dinañu wàcc ci sa kaw, dinañu la topp te jot la, ba nga reyiku; ndaxte dégguloo baatu Aji Sax ji sa Yàlla, ngir sàmm ndigalam ak ay sàrtam yi mu la santaane. Te dinañu nekk ci sa kaw muy màndarga ak jaaxle, te it ci sa askan wi ba fàww. Ndaxte jaamuwoo Aji Sax ji sa Yàlla ak mbégte ak bànnexu xol, ci ngir bareb yépp. Moo tax dinga jaamu say noon yi Aji Sax ji di yónnëe ci yaw, ci xiif, ak mar, ak rafetuladi, ak ñàkk lépp; te dina teg seen bu weex ci sa baat, ba kera mu la rey. Aji Sax ji dina indil la xeet wu jóge fu sore, ca catub suuf, gaaw ni ngelaw liw; xeet wu nga dul xam seen wax. Xeet wu tar xol, wu dul wormaal mag, te dul yërëm ndaw. Deuteronomy 28:45–50.

Natt yi Yisraayil yu njëkk, yi ñëw ci seen kaw ndax seen weddi, dañuy “tektal ak yéemu, te ci sa askan ba fàww.” Natt lañu war a indi ci seen kaw ak “réew mu jëfandikoo kanam gu tar.” Rab wu am gën yu weex, wi “di damm-damm te di tàcc bàyyikat yi” ci saar ba juróom-ñaareel, moom itam mooy ñeenteelu nguur gi génn ci xaajug nguurug Aleksàndar, te ni ko nekke ak Musaa ci Téereb Yoon wi, nguur googu mooy réew moo xam ne Yisraayil yu njëkk duñu dégg seen làkk. Nguuru Room ci Daniel saar ba juróom-ñetteel mooy réew mu am kanam gu tar, te itam mooy réew mu wax làkk wu wuute.

Léegi nag boobu bu damm, bi ñent taxawee ci wuutam, ñenti nguur dinañu jógi ci xeetu réew mi, waaye duñu nekk ak dooleem. Te ci mujjug jamonoy seen nguur, bu bàkkaar yi mattee, buur bu jafe xool, te xam wax yu xóot yi, dina jógi. Daniel 8:22, 23.

“Ñaak-kat yi (jéggi-kat yi) ci sa xeet” dëgëral nañu gis-gis bi; yékkati nañu seen bopp te daanu nañu. Ñetteelu nguur gu weex gi mooy Room gu bokkoon ci jaamono yéefar, gi nguuru woon ci kaw lool ba yékkati seen bopp, waaye seen daanu bu mujj moo doon melokaanu yonent ci wax ju dëgëral gis-gis bi. Jéggi-kat lañu ndax dañuy dóor-daal xeetu Yàlla bi jaarale ko ci fitna.

Dina gëna yokk sunu njàngum ci waaxtaan wi ci artikel bi ci topp.